

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732307/1/%2B%D0%90%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%.pdf>

[in Ukrainian].

11. Modelna navchalna prohrama «Ukrainska mova. 5-10 klasy» dlia spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity dlia ditei iz porushenniamy intelektualnoho rozvytku ta zakladiv zahalnoi serednoi osvity zi spetsialnymy klasamy dlia ditei iz porushenniamy intelektualnoho rozvytku [Model curriculum «Ukrainian language. Grades 5-10» for special secondary education institutions for children with intellectual disabilities and secondary education institutions with special classes for children with intellectual disabilities]. Avtory: Blech H.O., Chebotarova O.V. ta in. Kyiv: Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy, 2024. 111 s. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743028/> [in Ukrainian].

12. Modelna navchalna prohrama «Tekhnolohii trudovoho navchannia: shveina sprava. 5-11 klasy» dlia spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity dlia ditei iz porushenniamy intelektualnoho rozvytku ta zakladiv zahalnoi serednoi osvity zi spetsialnymy klasamy dlia ditei iz porushenniamy intelektualnoho rozvytku [Model curriculum «Labor training technologies: sewing. Grades 5-11» for special secondary education institutions for children with intellectual disabilities and secondary education institutions with special classes for children with intellectual disabilities]. Avtory: Chebotarova O.V. ta in. Kyiv: Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy, 2024. 100 s. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743038/> [in Ukrainian].

13. Prohrama z korektsiino-rozvytkovoi roboty «Sotsialno-pobutove orientuvannia» dlia 5-10 klasiv spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity dlia ditei iz porushenniamy intelektualnoho rozvytku [Correctional and developmental work program «Social and everyday orientation» for grades 5-10 of special secondary education institutions for children with intellectual disabilities], avt. Chebotarova O. V. ta in. <https://lib.iitta.gov.ua/733317> [in Ukrainian].

ДІАГНОСТИКА І КОРЕКЦІЯ

УДК: 376-053.4-056.264:615.825

Анастасія Іскрижицька,

асистент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

E-mail: anastasiaiskrizicka@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-2999-8838>

ResearcherID MEK-9679-2025

Anastasiia Iskryshytska,

assistant professor department of psychology,
speech therapy and inclusive education

Людмила Котлова,

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
<https://orcid.org/0000-0003-2994-6724>

ResearcherID ITV-1507-2023

Scopus ID 57217829185

Liudmyla Kotlova,

candidate of psychological sciences, associate professor,
head of the department of psychology,
speech therapy and inclusive education

Інна Бондар,

асистент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

E-mail: Bondar-I@zu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0000-6983-559X>

ResearcherID JPQ-1897-2023

Inna Bondar,

assistant professor department of psychology,
speech therapy and inclusive education

Житомирський державний університет імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська 40, м. Житомир
10008, Україна

Zhytomyr Ivan Franko State University
St. Velyka Berdychivska, Zhytomyr
10008, Ukraine

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ

FEATURES OF SPEECH THERAPY WORK WITH CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE WITH DYSLALIA

Анотація. У статті висвітлено особливості логопедичної роботи із дітьми дошкільного віку із дислалією. Мета статті – проаналізувати особливості логопедичної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із дислалією. Методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної, медичної літератури, програм, навчально-методичних посібників, педагогічної документації закладів дошкільної освіти; спостереження за освітнім процесом у ЗДО, педагогічний експеримент. Дослідження показало, що дислалія є поширеним порушенням серед дітей старшого дошкільного віку, що характеризується недоліками звуковимови у дітей із нормальним слухом та збереженою іннервацією артикуляційного апарату. Корекція дислалії є складним та багатогранним процесом, під час якого враховуються різні фактори. Зазначено, що під час проведення педагогічного експерименту вчителі-логопеди активно апробовують здоров'язбережувальні та коригувальні технології, які поліпшують процес корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку. Дослідження проводилося за трьома блоками: аналізом рухливості артикуляційних органів, оцінкою фонематичного сприйняття та дослідженням звуковимови свистячих і шиплячих звуків. Загальні результати дослідження рівня сформованості звуковимови у дітей старшого дошкільного віку показали, що в експериментальній групі високого рівня досягли 15,5% дітей, середнього – 37,7%, а низького – 46,6%. У контрольній групі ці показники становили 13,3%, 42,2% та 44,4% відповідно. Проаналізовано критерії та показники сформованості звуковимови у дітей старшого дошкільного віку та розглянуто основні напрями роботи вчителя-логопеда під час корекції дислалії. Висновки. Вчителі-логопеди у своїй роботі застосовують різні інноваційні технології, які мотивують та привертають увагу дошкільників до корекційного заняття; консультуються з іншими фахівцями; створюють відповідне корекційно-відновлювальне середовище; взаємодіють з батьками дітей та активно залучають їх до освітнього процесу, аби запобігти такому порушенню як дислалія.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, дислалія, вчитель-логопед, логопедична робота, порушення мовлення, корекційна робота.

Abstract. The article highlights the features of speech therapy work with preschool children with dyslalia. The purpose of the article is to analyze the features of speech therapy work with children of senior preschool age with dyslalia. Research methods: theoretical analysis of psychological and pedagogical, medical literature, programs, teaching and methodological manuals, pedagogical documentation of preschool education institutions; observation of the educational process in preschool educational institutions, pedagogical experiment. The study showed that dyslalia is a

common disorder among children of senior preschool age, characterized by deficiencies in sound pronunciation in children with normal hearing and preserved innervation of the articulatory apparatus. Correction of dyslalia is a complex and multifaceted process during which various factors are taken into account. It is noted that during the pedagogical experiment, speech therapist teachers actively test health-preserving and corrective technologies that improve the process of correcting sound pronunciation in children of senior preschool age. The study was conducted in three blocks: analysis of the mobility of the articulatory organs, assessment of phonemic perception and study of the sound pronunciation of whistling and hissing sounds. The general results of the study of the level of sound pronunciation formation in children of senior preschool age showed that in the experimental group, 15.5% of children reached a high level, 37.7% - an average level, and 46.6% - a low level. In the control group, these indicators were 13.3%, 42.2% and 44.4%, respectively. The criteria and indicators of the formation of sound pronunciation in children of senior preschool age were analyzed and the main directions of the work of a speech therapist in the correction of dyslalia were considered. Conclusions. Speech therapist teachers in their work use various innovative technologies that motivate and draw the attention of preschoolers to the correction lesson; consult with other specialists; create an appropriate correctional and restorative environment; interact with parents of children and actively involve them in the educational process in order to prevent such a disorder as dyslalia.

Key words: children of senior preschool age, preschool educational institution, dyslalia, speech therapist teacher, speech therapy work, speech disorders, correctional work.

Актуальність дослідження. Старший дошкільний вік є базовим етапом формування особистості, це важливий період розвитку дитини, від якого значною мірою залежить те, якою буде людина в майбутньому. Тому важливо виховувати не просто активних, а творчих особистостей, які вміють нестандартно і критично мислити та мають основні життєві навички, до яких належить комунікація, а отже, і мовлення. Мовленнєва діяльність є однією з найважливіших психічних функцій людини, яка формує вищі форми пізнавальної діяльності, регулює поведінку, що створює умови для розвитку різних форм діяльності. Тому порушення мовлення може вплинути на затримку формування особистості, емоційно-вольову сферу тощо. У дошкільників з порушенням звуковимови часто спостерігаються порушення вегетативної нервової системи, що виражаються збудливістю, чутливістю та неврівноваженістю. Тому мовленнєві порушення можуть бути причиною ускладнень як усного, так і писемного мовлення. В

результаті відбувається порушення фонематичного сприйняття, що призводить до того, що дошкільники не сприймають звуки, таке порушення в логопедії має назву дислалія. Саме тому сьогодні є актуальним дослідження напрямів та методів роботи вчителів-логопедів ЗДО, ІРЦ, ЗЗСО з дітьми із дислалією.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема формування та удосконалення правильної звуковимови у дітей є предметом дослідження багатьох вчених, таких як: А. Богуш (2013), Н. Гаврилова (2011), Г. Грибань (2023), Ю. Рібцун (2012).

Погіршення екологічної ситуації, кризовий стан економіки та соціальної сфери призводить до певних наслідків. Сьогодні у нашій країні збільшується кількість дітей з різними порушеннями, але найчастіше зустрічаються мовленнєві, що несуть за собою негативний вплив на розвиток дошкільників. А. Богуш у своїй статті «Мовленнєвий портрет дитини п'яти років» описує нормативні вимоги до мовлення, охоплюючи розвиток лексики, семантику, звукову культуру, морфологію та формування граматичної будови. А. Богуш конкретно пояснює, що означає «мовлення особистості дитини». Мовленнєва особистість – це особистість, у якої вже «сформувалися всі мовленнєві компетентності, а саме: лексична, фонетична, граматична. Це особистість, яка вміє спілкуватися доречно та адекватно своєю рідною мовою в будь-яких ситуаціях із життя: оцінювати, пояснювати, розмірковувати, при цьому користуючись засобами виразності мови (Богуш, 2017).

Також зазначену проблему висвітлюють нормативно-правові документи: резолюція 48 сесії ЮНЕСКО «Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє»; Всесвітня декларація «Освіта для всіх»; конвенція «Про права дитини», закон України «Про дошкільну освіту», наказ МОН «Про затвердження Положення про логопедичні пунктсистеми освіти», наказ МОН «Про забезпечення прав дітей-інвалідів та дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку». Описують проблему формування та удосконалення правильної звуковимови у дітей також в таких комплексних освітніх програмах: корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (Л. Трофименко, 2013), «Віконечко» (Л. Прохоренко,

2018), корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення (Ю. Рібцун, 2013), програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (Ю. Рібцун, 2015), програма з корекційно-розвиткової роботи «Логоритміка» (Л. Куравська, 2016), програма з корекційно-розвиткової роботи з тяжкими порушеннями мовлення «Лікувальна фізкультура» (А. Чепурний, 2016), програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція мовлення» (О. Аркадьєва, Г. Грибань, В. Ільяна, З. Пригода, & Л. Трофименко, 2018), програма «Розвиток мовлення» (І. Омельченко & Л. Федорович, 2016).

Мета статті – висвітлити особливості логопедичної роботи з дітьми старшого дошкільного віку з дислалією.

Для реалізації поставлено мети нами було використано такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз психолого-педагогічної, медичної літератури, програм, навчально-методичних посібників, педагогічної документації закладів дошкільної освіти; спостереження за освітнім процесом у ЗДО, педагогічний експеримент.

Результати дослідження. Дошкільний вік є періодом інтенсивного росту та розвитку організму дітей, в якому відбуваються анатомо-фізіологічні зміни, які значною мірою впливають на розвиток мовленнєвих умінь та навичок. Розвиток мовлення є показником загальнопсихічного розвитку, що характеризує дітей в цілісному, в одному прояві із їхніми емоціями, стані. Звукова культура мовлення має широкий та своєрідний спектр, адже це не просто вимова всіх звуків, але і використання рухових засобів вираження, культурних елементів вербальної комунікації.

Як зазначає А. Богуш, звукова культура мовлення – це полікомпонентне утворення, яке охоплює такі чинники: чітку артикуляцію звуків, фонетичну та орфоепічну правильність, мовленнєве дихання, силу голосу, темп мовлення, фонетичний слух та засоби інтонаційної виразності (Богуш, 2013).

У дітей старшого дошкільного віку досить міцний артикуляційний апарат, тому, якщо і зустрічаються помилки, то це зазвичай пов'язано з тим, що дошкільники не навчилися чітко розрізняти вимову свистячих та шиплячих

звуків або це пов'язано зі зміною молочних зубів. Діти зазвичай оволодівають вимовою всіх звуків, але в деяких недостатньо сформований артикуляційний звук [р] та шиплячі звуки. У дітей добре розвинено мовленнєве дихання, артикуляційний апарат та фонематичний слух. Педагог розширює знання про будову мовленнєвого апарату, вчить диференціювати вимову свистячих та шиплячих звуків. Діти шести років навчаються добирати слова близькі за звучанням (кущ-хрущ, лист-міст) тощо; добирають та виділяють певні звуки за звучанням (жжжаба, шшшарф, машина), вчать правильно вимовляти звук [ф] (фрукти, фініш, футбол) та звукосполучення [хв] (хвиля, хата, хвіст); визначають, як правильно ставити наголос у словах. В освітній програмі «Впевнений старт», а саме у розділі «Мовленнєва діяльність», описується розвиток звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку. В програмі конкретизуються завдання, які стоять перед педагогом: ознайомлення дітей з роботою органів артикуляційного апарату під час вимови звуків; розвиток фонематичного слуху, мовленнєвого дихання та удосконалення звуковимови; розвиток вміння розрізняти у словах звуки рідної мови.

Розвиток звукової культури є одним із ключових завдань розвитку мовлення у дошкільному віці. Тому вчитель-логопед допомагає ознайомитися з поняттям «речення», виокремлювати речення із мовленнєвого потоку, складати речення за змістом картинок, іграшок; ознайомлювати з терміном «склад», як правильно ділити на склади, називати кількість складів та графічно їх зображати. Також важливо ознайомлювати дітей з наголосом, як правильно його визначати та графічно зображати.

Найчастіше порушення, яке зустрічається у дітей старшого дошкільного віку, – дислалія. Дислалію трактують як порушення звуковимови у дітей із нормальним слухом і збереженою іннервацією артикуляційного апарату. Зустрічається дислалія у 25% дітей дошкільного віку. Вчасне діагностування та корекція цього порушення приведе до успішного його подолання. В педагогіці виділяють дві форми дислалії: механічна, до якої належать патології структури артикуляційного апарату, та функціональна, коли є органічні порушення, тобто центрально обумовлені чи перефериричні. Функціональна дислалія у дітей

виникає, коли вони засвоїли систему звуків та водночас порушується одна пара звуків, тоді, як механічна дислалія може виникнути в будь-який момент через пошкодження периферичного мовленнєвого апарату, при якій порушуються групи звуків.

Виділяють основні прояви дислалії, а саме:

- ✓ 1. Пропуски, дошкільники пропускають звук, який є складним для вимови.
- ✓ 2. Заміни, дошкільники замінюють один звук іншим, який є легшим для вимови.
- ✓ 3. Спотворення, вимова звуку таким способом, який не притаманний фонетиці української мови.
- ✓ 4. Приглушування, або навпаки дзвінкість приголосних звуків.
- ✓ 5. Порушення твердих та пом'якшених звуків, дитина замінює м'які приголосні звуки твердими, або навпаки (Гуляс, 2021: 28).

Основне завдання логопедичної роботи при дислалії виникає у формуванні вмінь правильно відтворювати звуки. Для успішної корекції необхідно дотримуватися певних принципів і вимог, які ми вважаємо ключовими під час роботи з мовленнєвими порушеннями.

Перший принцип – це комплексне використання всіх аналізаторів. Слуховий аналізатор дає змогу дітям навчатися розрізняти та виділяти звуки, зоровий – спостерігати за рухами губ, щелепи та язика, що допомагають відтворювати правильне положення мовленнєвих органів, а тактильно-вібраційний аналізатор дає змогу відчутти роботу голосових зв'язок під час вимови. Логопед, контролюючи власну артикуляцію, демонструє правильну модель для дитини.

Другий принцип – усвідомленість. Діти повинні розуміти свої мовленнєві труднощі, тому важливо зацікавити їх кінцевим результатом роботи.

Принцип поетапності передбачає, що корекційний процес має відбуватися за певною послідовністю, коли педагог ставить конкретні цілі та завдання, використовуючи спеціальні методики. Робота над звуками організовується від простого до складного: спочатку виробляють звуки з менш складною артикуляцією, а потім переходять до тих, що потребують більш точних рухів мовленнєвих органів. Звуки із такими артикуляційними та фонетичними

характеристиками можуть тимчасово залучатися в процесі встановлення та автоматизації одного з них.

Також є принцип формування вимови в умовах природного спілкування, коли логопед використовує різноманітні методи: практичні (моделювання ситуацій, вправи, дидактичні ігри), наочні (спостереження за об'єктами, розгляд картин і малюнків) та словесні (бесіди, перекази, чистомовки тощо). У процесі живого педагогічного спілкування не лише коригується звуковимова, а й відбувається сприяння розвитку пізнавальної активності, пам'яті та уваги дитини.

Логопедичні заняття застосовуються за інтегрованим та ігровим підходом, що дає змогу дітям легко переключатися між ефективними видами діяльності. Під час роботи над артикуляцією необхідно розвивати її моторику, використовуючи супровідні дії, такі як смоктання, жування та ковтання. Мімічні вправи – примруження, здивування, посмішка – сприяють корекції вимови окремих звуків, а артикуляційні рухи в комбінації з логопедичним масажем стимулюють розвиток моторики мовленнєвих органів. Артикуляційні вправи поділяються на активні (динамічні) та пасивні (статичні).

Для досягнення позитивних результатів необхідно тісно координувати роботу вихователя та логопеда, оскільки їхня спільна мета полягає у формуванні правильної вимови та забезпеченні ефективної взаємодії корекційно-логопедичних працівників закладу дошкільної освіти. Вчитель-логопед проводить діагностику мовленнєвого розвитку, фонематичного слуху та закріплення норм лексико-граматичних категорій, визначаючи подальші напрями роботи. Завдання вихователя – в постійному вдосконаленні артикуляційної та загальної моторики, в закріпленні у щоденному використанні дитиною правильної звуковимови, лексики та граматики. Особливу увагу приділяють взаємодії з батьками, яка може бути комплексною, груповою, індивідуальною або наочною. Під час спілкування вчитель-логопед пояснює діагностовані порушення, знайомить батьків з методами профілактики та етапами корекційного процесу, а також консультує і дає методичні рекомендації щодо усунення мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.

Нині виділяють велику кількість методів, технологій для поліпшення процесу корекції звуковимови. Популярності набуває метод ритмічної гімнастики, сутність якої – поєднання ритму, музики та руху. З часом з ритмічної гімнастики виокремилася лікувальна ритміка, яку почали застосовувати в логопедичних установах. У закладах дошкільної освіти все частіше апробовуються здоров'язбережувальні та коригувальні технології, до яких належать: *валеологічні пісеньки-співаночки*, які супроводжуються самомасажем біологічно активних зон обличчя, шиї, жестикулюванням; *пальчикові та жестові гімнастики* допомагають дітям відпочити під час певного виду діяльності; артикуляційні та дихальні гімнастики сприяють тренуванню м'язів мовленнєвого апарату, розвитку дихальної системи. Варто застосовувати такий комплекс дихальної гімнастики: «Насос», «Великий маятник», «Обійми плечі», «Вушка» – перераховані вправи позитивно впливають на обмінні процеси, які є важливими для кровопостачання. Для розвитку інтонаційного та фонематичного слуху застосовують *оздоровчі та фонopedичні вправи*, які дають змогу зіставляти й відтворювати інтонації різної звуковисотної спрямованості.

Інколи традиційних технік недостатньо, тому сучасні вчителі-логопеди застосовують інноваційні технології під час проведення корекційного заняття. Інноваційні технології постійно поповнюються та вдосконалюються, але найчастіше, які застосовують логопеди – це: АВА-терапія, технологія МАК, піскотерапія, верлібри, використання LEGO-конструктора, техніка коректурних таблиць, кінезіологія, ейдетика, модифіковані кубики, лепбуки, гіпнопедія, ігри із сухим басейном, пальчикова гімнастика та ляльковий театр тощо.

Розглянемо деякі інноваційні технології детальніше.

1. Корекційне заняття з використанням LEGO-конструктора проводиться двічі на тиждень та розділено на певні блоки. Алгоритм роботи виглядає так: створення конструкції педагогом; створення конструкції дітьми; створення дітьми творчого конструювання; обігравання конструкцій. Використовуються дидактичні LEGO-ігри: «Склади казку», «Що змінилося?», «Опиши свій виріб», «Зміни речення», «Створи свій світ», «Знайди звук», «Повтори за мною».

2. Гіпнопедія – інноваційна технологія, яка містить в собі елементи музикотерапії та казкотерапії. Зазвичай цю технологію проводять під час сну. Найчастіше цю технологію застосовують для закріплення в пам'яті пройденого мовленнєвого матеріалу. Фахівці обирають найскладніші мовленнєві матеріали, ділять їх на блоки для щоденного відпрацювання. Кожен блок повторюється 3-4 рази на тиждень.

3. За допомогою коректурних таблиць ми розвиваємо у дошкільників таку важливу навичку як концентрація уваги. Таблиці дають змогу систематизувати та збагатити знання у різних галузях: правильно будувати своє мовлення, збагачувати словниковий запас, розвивати фразове та зв'язне мовлення.

4. Кінезіологія застосовується для розвитку дрібної моторики, уваги, мовленнєвої активності, усунення дислексії. Ця технологія реалізується за допомогою розучування вправ, які відбуваються у доступному ритмі дітей, поступово ускладнюючи. Приклади кінезіологічних вправ: «Кнопка мозку», «Танок», «Дзеркальні малюнки», «Колобок».

5. Ейдетика характеризується використанням певних символів та образів для ефективного засвоєння інформації, розвиваючи образне мислення, уяву, мовлення. Застосовування образів-символів фонем дає можливість логопеду використовувати резерви розумового розвитку дітей та створювати навчально-розвивальне середовище. Можемо запропонувати дошкільникам створювати візуальні образи (уявити певний предмет, тварину, дію); асоціативні картки, ейдетичні малюнки (намалювати те, що вона уявила), ейдетичні розповіді (скласти розповідь за картиною або описом).

6. АВА-терапія (прикладний аналіз поведінки). Цей метод широко застосовується для корекції різноманітних поведінкових проблем, але останнім часом АВА-терапія набуває все більшого застосування і в логопедії. Основний принцип терапії полягає в тому, що будь-яку поведінку можна змінити шляхом систематичного підкріплення бажання дій. В логопедії АВА допомагає: розвивати мовлення (формувати навички імітації звуків, слів), збільшувати словниковий запас, покращувати граматичну будову.

7. МАК-терапія – це інноваційний інструмент, який використовується для роботи з підсвідомістю. Картинки, які застосовує педагог, створюють атмосферу довіри, допомагаючи дітям розкритися і вільно виражати свої емоції. Дошкільники створюють історії за картинками, що сприяє розвитку образного мислення, описуючи їх, вони збагачують свій словниковий запас.

Охарактеризовані техніки забезпечують гармонійний розвиток дитячої особистості. Використання різних методів, технік допомагають під час корекції мовлення, сприяють розвитку адекватної самооцінки, самоконтролю, відкривають творчі здібності та створюють атмосферу успіху та довіри.

Метою даної експериментальної роботи стало виявлення актуального стану звуковимови свистячих та шиплячих звуків у дітей 5-6 років. Експериментальне дослідження проводилось на базі закладу дошкільної освіти № 14 «Золотий ключик» Звягельської міської ради. Для проведення педагогічного експерименту нами було сформовано контрольну та експериментальну групи з 24 осіб: 12 (контрольна група – КГ) та 12 (експериментальна група – ЕГ) осіб. Дослідження складалося з трьох етапів: констатувального (проведення первинної діагностики звуковимови у дітей старшого дошкільного віку), формувального (впровадження авторської програми для ефективної логопедичної роботи з подоланням мовленнєвих порушень у дітей із сигматизмом) та контрольного (перевірка ефективності запропонованої системи роботи).

Діагностика обстеження складалася з 3 блоків: обстеження рухливості артикуляційних органів, обстеження фонематичного сприйняття, обстеження звуковимови свистячих та шиплячих звуків. За загальними результатами дослідження рівня сформованості звуковимови у дітей старшого дошкільного віку було виявлено, що в експериментальній групі високий рівень мають 15,5% дітей дошкільного віку, середній – 37,7%, низький – 46,6%. У контрольній групі показники високого рівня становили 13,3%, середнього – 42,2%, а низького – 44,4%.

Отже, зазначені результати констатувального етапу підтверджують висновки багатьох вчених про поширеність порушень звуковимови свистячих і

шиплячих звуків, про низький рівень розвитку фонематичних процесів та несформовану рухливість органів артикуляційного апарату у дітей старшого дошкільного віку. Тому, виходячи з результатів дослідження, було вирішено розробити систему заходів, спрямованих на підвищення рівня звуковимови у дітей. Із огляду на недостатній рівень сформованості звуковимови у дітей старшого дошкільного віку, нами було створено авторську програму «Logo child». Основним завданням нашої програми є подолання мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного віку шляхом розвитку, виховання та корекції рухової, сенсомоторної сфер; підбір методів, засобів, форм; сприяння психічному і фізичному розвитку дітей. У програмі з профілактики та корекції звуковимови «Logo child» представлено такі форми роботи: заняття з елементами спорту «Спорт. Спортивні розваги», заняття «Мешканці водойм. Звукосполучення [шч]», «Друзі емоції», «Птахи», заняття-квест «Маленькі детективи», «Постановка звуку [ш]», «Іграшки», інтегроване заняття з розвитку мовлення (малювання та елементи математики), заняття «Диференціація звуків [ж] та [ш] в словах», заняття «Екзотичні тварини. Зоопарк». Окрім запропонованих занять, ми використовували інші методи та засоби для профілактики сигматизму: робота з кінетичним піском, пластиліном, арт-терапія, сольова терапія, різні види масажу та самомасажу, кінезіологічні вправи. Для закріплення звуків в кінці кожного заняття ми грали у гру «Веселі гімнасти», відтворюючи під ритмічну музику звуки та підкріплюючи це все рухами.

Оскільки результати констатувального експерименту засвідчили ідентичність рівнів сформованості звуковимови у дітей старшого дошкільного віку контрольної та експериментальної груп на момент початку реалізації розробленої авторської програми, було проведено повторне діагностичне дослідження з метою верифікації ефективності впровадження даної програми. За результатами експерименту прослідковується позитивна динаміка: після впровадження авторської програми в контрольній та експериментальних групах (високий рівень – експериментальна група +13,3%, контрольна група + 15,5%; середній рівень: експериментальна група +11,1%, контрольна група +4,5%); та зменшення кількості дітей низького рівня: експериментальна група – 24,4,

контрольна група – 11,1%. Отже, результати формувального експерименту підтверджують ефективність запровадженої авторської програми корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на викладене зазначимо, що правильна логопедична робота посідає важливе місце у закладі дошкільної освіти. Тому, якщо вчасно не розпочати корекційну роботу, то надалі дітям важче буде опанувати необхідні життєві навички. Основне завдання, яке стоїть перед нами, вчителями-логопедами, – це формувати у дошкільників правильну звуковимову, її постановку, автоматизацію та диференціацію, використовуючи різні інноваційні методи та форми роботи. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у перевірці авторської програми з корекції дислалії з молодшими школярами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш, А. (2013). *Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : підручник*. Київ : Слово.
2. Гаврилова, Н. (2011). Методика корекції вад вимови фонем у дітей з дислалією, ринологією та дизартрією. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 18, 27. Режим доступу: <https://surl.li/lafhaq>.
3. Грибань, Г. (2023). Дислалія: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі, 20. Режим доступу: <https://surl.li/npckus>
4. Рібцун, Ю. (2012). До питання диференційної діагностики дислалії та мінімальних проявів дизартрії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 21, 226-230. Режим доступу: <https://surl.li/pcpezg>
5. Богуш, А. (2017). Серія «Академіки НАПН України», 23. Режим доступу: <https://surl.li/xohqpu>
6. Трофименко, Л. (2013). Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. 108. Режим доступу: <https://surl.li/pbebwy>
7. Прохоренко, Л. (2018). Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко». 236. Режим доступу: <https://surl.li/ikgdqv>
8. Рібцун, Ю. (2013). Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. 284. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5812/>

9. Рібцун, Ю. (2015). Програми з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (підготовчий, 1–4 класи). 64. Режим доступу: <https://surl.li/vkhgtm>
10. Куравська, Л. (2016). Програма з корекційно-розвиткової роботи «Логоритміка». 113. Режим доступу: <https://surl.li/bgoknq>
11. Чепурний, А. (2016). Програма з корекційно-розвиткової роботи з тяжкими порушеннями мовлення «Лікувальна фізкультура». 39. Режим доступу: <https://surl.li/hokwja>
12. Аркадьєва, О., Грибань, Г., Ільяна, В, Пригода, З., & Трофименко, Л. (2018). Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція мовлення». 91. Режим доступу: <https://surl.li/oxulzt>
13. Омельченко, І., & Федорович, Л. (2016). Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. 187. Режим доступу: <https://surl.li/adwzdy>
14. Богуш, А. (2013). *Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : підручник*. Київ : Слово.
15. Гуляс, С. (2021). Організація взаємодії роботи логопеда, вихователя і батьків для корекції дислалії у дітей старшого дошкільного віку. <https://surl.li/lkbfdfn>

REFERENCES

1. Bohush, A. (2013). *Doshkilna linhvodydaktyka : Teoriia i metodyka navchannia ditei ridnoi movy v doshkilnykh navchalnykh zakladakh : pidruchnyk [Preschool Linguistics: Theory and Methods of Teaching Children Their Native Language in Preschool Educational Institutions: Textbook]*. Kyiv : Slovo [in Ukrainian].
2. Havrylova, N. (2011). *Metodyka korektsii vad vymovy fonem u ditei z dyslaliieiu, rynolaliieiu ta dyzartriieiu [Methodology for correcting phoneme pronunciation disorders in children with dyslalia, rhinolalia, and dysarthria]*. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 19 : Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohihiia*. 18, 27. Rezhym dostupu: <https://surl.li/lafhaq> [in Ukrainian].
3. Hryban, H. (2023). *Dyslaliia: pidtrymka dytyny z osoblyvymy movlennievymy potrebamy v osvitnomu seredovyshchi*, 20 [Dyslalia: supporting a child with special speech needs in the educational environment, 20]. Rezhym dostupu: <https://surl.li/npckus> [in Ukrainian].
4. Ribtsun, Yu. (2012). *Do pytannia dyferentsiinoi diahnostryky dyslalii ta minimalnykh proiaviv dyzartrii [On the issue of differential diagnosis of dyslalia and minimal manifestations of dysarthria]*. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, 21, 226-230. Rezhym dostupu: <https://surl.li/pcpezg> [in Ukrainian].
5. Bohush, A. (2017). *Seriiia «Akademiky NAPN Ukrainy»*, 23 [Series «Academics of the

National Academy of Sciences of Ukraine», 23]. Rezhym dostupu: <https://surl.li/xohqpu> [in Ukrainian].

6. Trofymenko, L. (2013). Korektsiine navchannia z rozvytku movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku iz ZNM [Correctional training for the development of speech of older preschool children with SNM]. 108. Rezhym dostupu: <https://surl.li/pbebwy> [in Ukrainian].

7. Prokhorenko, L. (2018). Prohrama rozvytku ditei doshkilnoho viku iz zatrymkoiu psykhiichnoho rozvytku vid 3 do 7 rokiv «Vikonechko» [Development program for preschool children with mental retardation from 3 to 7 years old «Vikonechko»]. 236. Rezhym dostupu: <https://surl.li/ikgdcv> [in Ukrainian].

8. Ribtsun, Yu. (2013). Korektsiina robota z rozvytkumovlennia ditepiatoho rokuzhyttia iz fonetyko-fonematychnym nedorozvytkom movlennia [Correctional work on the speech development of children of the fifth year of life with phonetic-phonematic speech underdevelopment]. 284. Rezhym dostupu: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5812/> [in Ukrainian].

9. Ribtsun, Yu. (2015). Prohramy z korektsiino-rozvytkovoi roboty «Korektsiia rozvytku» dlia spetsialnykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv dlia ditei iz tiazhkymy porushenniamy movlennia (pidhotovchyi, 1–4 klasy) [Correctional and developmental work programs «Developmental Correction» for special general educational institutions for children with severe speech disorders (preparatory, grades 1–4)]. 64. Rezhym dostupu: <https://surl.li/vkhgtm> [in Ukrainian].

10. Kuravska, L. (2016). Prohrama z korektsiino-rozvytkovoi roboty «Lohorytmika» [Correctional and developmental work program «Logorhythmics»]. 113. Rezhym dostupu: <https://surl.li/bgoknq> [in Ukrainian].

11. Chepurnyi, A. (2016). Prohrama z korektsiino-rozvytkovoi roboty z tiazhkymy porushenniamy movlennia «Likuvna fizkultura» [Program for correctional and developmental work with severe speech disorders «Physical therapy»]. 39. Rezhym dostupu: <https://surl.li/hokwja> [in Ukrainian].

12. Arkadieva, O., Hryban, H., Iliana, V., Pryhoda, Z., & Trofymenko, L. (2018). Prohrama z korektsiino-rozvytkovoi roboty «Korektsiia movlennia» [Correctional and developmental work program «Speech correction»]. 91. Rezhym dostupu: <https://surl.li/oxulzt> [in Ukrainian].

13. Omelchenko, I., & Fedorovych, L. (2016). Prohrama z korektsiino-rozvytkovoi roboty «Rozvytok movlennia» dlia pidhotovchykh, 1-4 klasiv spetsialnykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv dlia ditei iz zatrymkoiu psykhiichnoho rozvytku [Program for correctional and developmental work «Speech development» for preparatory, 1-4th grades of special general educational institutions for children with mental retardation]. 187. Rezhym dostupu: <https://surl.li/adwzdy> [in Ukrainian].

14. Bohush, A. (2013). *Doshkilna linhvodydaktyka : Teoriia i metodyka navchannia ditei ridnoi*

movy v doshkilnykh navchalnykh zakladakh : pidruchnyk [Preschool Linguistics: Theory and Methods of Teaching Children Their Native Language in Preschool Educational Institutions: Textbook]. Kyiv : Slovo. [in Ukrainian].

15. Huias, S. (2021). Orhanizatsiia vzaiemodii roboty lohopedy, vykhovatelya i batkiv dlia korektsii dyslalii u ditei starshoho doshkilnoho viku [Organization of interaction between speech therapist, educator and parents for the correction of dyslalia in older preschool children]. <https://surl.li/lkbdfn> [in Ukrainian].

УДК 376.091.3.04.02.016-056.36-053.5:80(=161.2)

Людмила Михайлюк,

вчитель української мови та літературного читання

КЗ ЛОР «Багатопрфільний навчально-реабілітаційний центр «Оберіг»

lydmulamykhailiuk@gmail.com

Lyudmyla Mykhailiuk,

teacher of Ukrainian language and literary reading

Municipal institution of Lviv regional council

«Multidisciplinary educational and rehabilitation

center «Oberih»

КЗ ЛОР «Багатопрфільний навчально-реабілітаційний центр «Оберіг»

вул. Пекарська 19, м. Львів, 79008, Україна

Municipal institution of Lviv regional council

«Multidisciplinary educational and rehabilitation

center «Oberih»

9 Pekarska st., Lviv, 79008, Ukraine

**ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ТА ЛІТЕРАТУРНИХ
КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ**